

[In medias res](#)

ДЕЗЕРТЕРСТВО ЕЛИТА У ЕПОХИ КАТАСТРОФА (1): ЗАШТО СМО ИЗГУБИЛИ НАЦИОНАЛНУ ЕЛИТУ?

Историја раскоренивања и себичлука

Главна карактеристика нове политичке, економске и интелектуалне елите је то да она мисли и делује не као национална, него као глобална, и да је везала своје интересе и своју судбину не за сопствени народ, него за престижну „међународну средину“, у коју се труди да упадне заобилазећи свој народ. Глобализација у првом реду значи излазак елита из система грађанског консензуса: раскид не само с националном културном традицијом, него и са оним одлукама и компромисима на којима су се заснивали грађански мир и сагласје, тај систем који је Европа мукотрпно градила 150 година

Пише: проф. др Александар Панарин

Превод са руског: др Драгомир М. Давидовић

Десет година које су из темеља потресле земљу – то је нови феномен не само наше националне, него и светске историје. Назив је тога феномена: глобализација. Обично се под тим подразумева нови свет са као никад пре транспарентним границама, и као никад тако узајамно повезан, смештен у јединствен економски, политичко-правни и информациони простор.

Али при пажљивијем разматрању види се да, кад се говори о глобалном свету, у ствари се мисли не на свет народа, него на свет елита, које су неочекивано изашле изван домашаја система националне контроле, и које доносе одлуке иза леђа локалног становништва. Никад нећемо разумети ни узроке распада СССР-а, нити механизме приватизације, ако не схватимо да је главна карактеристика нове политичке, економске и интелектуалне елите, која је заузела позиције у августу 1991. године, то да та елита мисли и делује не као национална, него као *глобална*, и да је везала своје интересе и своју судбину не за сопствени народ, него за престижну међународну средину, у коју се труди да упадне заобилазећи свој народ.

Глобализација у првом реду значи излазак елита из система грађанског консензуса: раскид не само с националном културном традицијом, него и са оним одлукама и компромисима на којима су се заснивали грађански мир и сагласје. Главним условом грађанског консензуса између предузетничке елите и националне већине била је социјална држава. Мањини је давано право да се богати посредством слободне економске иницијативе, већини су пак биле загарантоване мере социјалне заштите и цивилизацијског минимума животних добара. Није се лако градио тај консензус: Европа је страћила више од 150 година на то да социјализује варварски капитализам, накалемивши на њ социјалну и националну одговорност која му је недостајала.

И ето сад, искористивши банкрот светског социјалистичког експеримента, савремена економска елита је одлучила да подвргне ревизији остварени грађански консензус, обзнанивши да више не намерава да носи и трпи бремене социјалне државе нити ишта друго што иде уза њ у области културе и морала – заштиту и бригу о слабима. Подвлачим: раскид негдашњег грађанског консензуса – феномен је општесветски. У читавом свету економска елита је почела да уцењује своје владе тиме да ће извозити капитал ван граница земље, ако у земљи буде оптерећивана високим порезима и социјалним обавезама. У том смислу карактеристичне су одлуке немачког савеза предузетника, прихваћене пре три године на конгресу у Дизелдорфу. Инструкција тога конгреса својим извршним органима била је – ставити до знања немачкој нацији и влади да се стрпљење богатих патрона истрошило.

Особеност ситуације у Русији је у томе што се наша нова предузетничка класа, настала као резултат приватизације, од самог почетка формирала у условима нарушеног грађанског консензуса. Растанак с комунизмом протумачен је као раскид савеза са слабима у корист јаких: слаби немају алибија!

Али раскид с „економски неприлагођеном” већином сопственог народа аутоматски је поставио као неизбежан задатак да се траже савезници на страни – у глобалној међународној средини. Проблем се поставио у још оштријој форми зато што номенклатурна приватизација није била легитимна – партијски другови и буразери из специјалних служби поделили су међу собом бивше државно власништво испотиха, народу за леђима. Идеолошки је то правдано тиме да народ не може бити власник нити може управљати власништвом услед свога мрачног историјског наслеђа: неискорењивог егалитаризма и саборности.

Други узрок заокрета од националног ка глобалном састојао се у томе што у условима које је пружала своја земља није било могућности да се до краја реализују све дивоте новог начина живота: сва стара инфраструктура добара и услуга била је срачуната не на елитистички него на совјетски стил живота, који је новопеченој господи приватизације почео да изгледа као убог аскетски. А најважније је наравно било то што је, не добивши праву легитимност – сагласност нације, ново власништво било под претњом руског бунта „бесмисленог и беспоштедног”. Ето зашто је наша нова економска елита заједно са својом свитом из лагера политичара и интелектуалаца била спремна да радикалније раскине са својим старим националним статусом у корист новог глобалног, него што су то досад учинили представници западних елита.

СМИСАО ИЗНЕВЕРАВАЊА И „НОВА ПРАВИЛА ИГРЕ”

Глобална заједница је показала разумевање за бриге наших нових власника, посаветовавши им да држе своје депозите на сигурнијим местима него што је то непредвидива земља Русија. Али и за пружене гаранције за власништво, и за право да буду представљени у престижним клубовима нове глобалне елите, од наших приватизатора понешто је и захтевано.

Као прво, демонтажа тоталитарне супердржаве, као сведочанство добрих намера и потпуног одрицања од империјског наслеђа у читавом постсовјетском простору. Одговарајући програм сад је у завршној фази која се састоји у одрицању Русије од војних база у Абхазији и Придњестровљу и у ликвидацији војног присуства изван националних граница уопште.

Као друго, захтевано је да се земља отвори уласку међународног капитала, за шта је такође добијен пристанак. И овде се не ради толико о специфичној зависности нове руске мањине, која се више боји и зазире од сопственог народа, него од бивших противника у хладном рату. Ствар је у општем принципу нове природне селекције, који захтева ликвидацију свих средстава која помажу слабима и неприлагођенима да се штите од навале моћних и прилагођених.

Најважније од тих средстава је – национална држава, која пружа протекционистичке услуге својој економији и своме становништву. Онај исти социјал-дарвинистички принцип који је захтевао разарање социјалне државе – прибежишта неприлагођених унутар земље – захтева демонтажу националног суверенитета и граница, схваћених као прибежиште неприлагођених народа, који се склањају од закона глобалне тржишне селекције. Другим речима, у новим правилима, која је диктирала „глобална заједница” нашој новој елити, био је садржан не само прагматични захтев да се плате пружене услуге и гаранције делом националних ресурса, него и нови идејни нормативни стандард, повезан са идеологијом социјал-дарвинизма.

Глобално отворено друштво схвата се као социјал-дарвинистичка средина, у којој са све мање препрека ресурси и територије прелазе из руку мање умешних и мање прилагођених, где су се нашли вољом историјске случајности, у руке прилагођенијих и достојних. Ако је на основу тог истог принципа прилагођенија номенклатура отела национално богатство од неприлагођене националне већине, онда она не може да оспорава деловање тога принципа у глобалним размерама и да прикрива своје националне ресурсе под застарелим изговором националног суверенитета.

Потврду да је владајућа елита Русије испунила тај захтев представља нацрт новог закона о власништву над земљом, који је влада дала на разматрање државној Думи и који је већ у начелу одобрен. Земља – то је национални ресурс, који се обично штити не само из разлога економске и политичке прагматике, него и из принципа националног суверенитета и идентитета. Са земљом су повезана срцу најближа национална сећања и наде, од свих ресурса њој се више него другима придељују надекономска вредносна значења. Управо због тога, питање хоће ли она задржати неприкосновену националну припадност или ће, у духу принципа отвореног друштва, бити дата на јавно међународно надметање, где добија не ко је милији него ко је силнији, представља испит „глобалне зрелости” за нашу владајућу елиту.

И, по свему судећи, она је пуна решености да тај испит положи, то јест да докаже глобалној заједници да нема ничега на свету што би она резервисала за сопствени народ а на уштрб закона глобалне природне селекције. У предлогу новог Закона о земљи директно се каже да грађани Руске федерације неће имати никакве предности у односу на странце и лица без руског држављанства у погледу права власништва над руском земљом. На тај начин, овај нацрт је постао нешто много више него што је још један у низу докумената либералног реформаторства: он је постао манифест глобализма – сведочанство дефинитивног преласка наше владајуће елите са националних на глобалне позиције.

ВАРВАРИЗАМ „ГЛОБАЛНЕ ЗРЕЛОСТИ”

Али нови Закон о земљи, као и сва реформаторска економска решења, која су му претходила, сведочи не само о промени статуса елите од националног у глобални. Он улази у контекст још једног епохалног преврата, који нам се збива пред очима: прелаза од продуктивног капитализма веберовског типа ка новом шпекулантско-зеленашком капитализму, који је заснован на постпродуктивним праксама и процедурама валутних манипулација, нееквивалентне размене и извлачења сваке врсте ренте независно од рада.

Елите које су пожелеле да постану глобалне нису се одрекле само националног идентитета и заштите националних интереса. Оне су се одрекле и тога да деле са сопственим народом муке постојања, повезане са заповешћу „у зноју лица свога стицаћеш хлеб насушни”. Елите су обзнаниле своје право да слободно мигрирају из тешких у лаке и привилеговане просторе, из сфера које захтевају напор и одговорност у дивни нови свет, где царују лакоћа постојања и одсуство икакве одговорности.

Рехабилитација елита, до које је дошло у постфеудалној епохи, била је управо проузрокована тиме што су се елите укључиле у продуктивне видове делатности, повезане са синтезом стваралачког и производног рада. Стваралачки напор и свакодневна друштвено-организаторска одговорност елита ни по највишим моралним мерилима нису се никако могли оцењивати ниже него свакодневни усрдни труд маса. И више од тога: елите су стале да наступају у улози иновационих група, које су прве освајале нове могућности епохе модерне и које су их постепено чиниле општом баштином. Управо је такав био цивилизацијски механизам модерне, базиран на масовној репродукцији достигнућа елитних стваралачких група.

А ето сад, у епохи глобализације, сударили смо се са елитама које су, као прво, претпоставиле имитаторску и плагијаторску делатност, повезану с позајмицама са стране, тегобама и ризицима сопственог стваралачког трагања; као друго, које се труде да приграбе искључиво за себе сва најнапреднија достигнућа, не осећајући при томе да имају икаквих обавеза према сопственим нацијама. Тако се појавио у свету нови тип глобалисте-западњака, који више воли не да чека резултате модернизације заједно са сопственим народом, него да отвара за себе „авангардни цивилизацијски простор” и да се у њему удомљује по праву кооптираног члана глобалног елитног друштва.

При томе је подвргнут суштинској реинтерпретацији и сам еманципаторски процес епохе модерне: раније је он схватан као ослобађање од окова иницијативне „фаустовске” личности, којој је била потребна не слобода провода, него слобода напрегнуте стваралачке иницијативе у свим областима живота. А, ето, временом је некакав микрооб

нагризао енергију и морално здравље негдашњег „фаустовског типа”. Посматрајући га другим очима, он је наново за себе открио савремени свет, и то више не као поље слободног труда и стваралачких изазова, него као десоцијализовани простор хедонистичког индивидуализма, у коме се неће знати ни о каквим друштвеним задацима и обавезама.

Уместо новоевропског пројекта еманципације личности, неопажено је био подметнут пројекат еманципације инстинкта – и то углавном инстинкта задовољства. Такво подметање је посебно згодно дошло нашим новопеченим богаташима приватизације, који су себе већ умишљали као нову елиту. Да се прикључе светској елити по стандардима стваралаштва они очигледно нису могли, али, ето, да јој се прикључе по потрошачко-хедонистичким стандардима они су пожелели сасвим озбиљно. Таквом тумачењу елитистичке егзистенције њих је већ делимично био подучио совјетски систем специјалног снабдевања који је и тада био добро скривен од „овога” народа.

ХЕДОНИЗАМ УМОРНИХ ФАУСТА

Класици књижевности описали су ентропијски процес, који се оваплоћује у трећој генерацији буржоазије: унуци пионира тржишта показују кудикамо више сналажљивости кад треба страћити богатство које су добили у наследство, него кад га треба сачувати и умножити. Максим Горки у романима „Дело Артамонових” и „Фома Гордјејев”, Томас Ман у „Буденброковима” све су нам то показали. Особеност наших нови Руса, који углавном потичу из старе партијско-комсомолске и ка-ге-бе-овске номенклатуре, састоји се у томе што су они хедонистичку метаморфозу преживели још у совјетској утроби у својству корисника система специјалног снабдевања. Зато су се они у социјално-културном погледу одмах појавили у својству деградираних буржуја треће генерације, а да никад и нису припадали аскетско-херојском етосу пионира тржишта прве генерације.

Али можда на још скривенију тајну наших новопечених богаташа указује античка политичка класика, и то у Платоновом лику. У својој „Држави” он је тако директно

предвидео случај приватизације државног власништва од стране професионалаца из службе државне заштите, кад за себе пронађу лакшу улогу него што је војна служба: „А чим буду стекли сопствену земљу, и куће, и новац, постаће управници и земљорадници, од савезника осталих грађана постаће непријатељски владари, мрзеће а и бити омрзнути, гањаће и биће гањани, целог века бојаће се више унутрашњих непријатеља него оних споља, и тако ће се и они сами и цела држава суновратити у пропаст.”

Платон је поставио акценат на једну опасност – опасност преобраћања бивших „чувара” у компрадорску средину која се више плаши сопственог народа (који не признаје легитимност приватизације) него бивших спољашњих противника. Али не мању пажњу заслужује друга опасност – заражавање предузетничке средине ставовима и навикама оних који су се навикли на јавне и скривене привилегије и нису способни да воде истински предузетнички живот, заснован на личном економском стваралаштву, ризику и одговорности.

Показало се да је тим микрообом разметљивог сладострашћа заражена не само средина наших нових Руса, који су наследили дотржишну психологију номенклатуре, данас је њиме заражена и светска предузетничка средина земаља старог капитализма, који се уморио од истинских напора, и који је расточио потенцијал фаустовске личности. Владајући слој Запада у целини понаша се у свету као номенклатурна средина, од рођења научена на привилеговани статус. До јуче, то је био статус колонијалних држава, које су извличиле вантржишну екстра добит из свога положаја светске метрополе, данас – то је статус победника у хладном рату, који рачуна на анексије и контрибуције у постсовјетском простору.

Светска западна елита у целини претрпела је неуспех у најважнијем од свих пројеката европске модерне: у пројекту укључивања маса у просвећено стваралаштво током преласка од индустријског ка постиндустријском друштву. Још и уназад тридесет година под индустријским друштвом на Западу подразумевао се социјално-економски систем у чијем се центру налазило не индустријско предузеће, него универзитет. Улагања у науку, културу и образовање сматрана су најрентабилнијом од свих економских инвестиција. У перспективи то је обећавало прелазак све већег дела активног становништва из нестваралачког рада у материјалној производњи у сферу духовне производње, која је постајала масовном. То је такође давало наду да ће консензус између елите и масе бити учвршћен на бази стваралачког принципа.

Међутим, последњих година нешто се сломило у том механизму формирајућег стваралачког уздицања. Чак би се могло рећи да није толико стваралачкој елити успело

да преваспита масу, претоварену бременом монотоног рада, колико је маси, уморној од напора и преоријентисаној на потрошачке вредности, успело да преваспита елиту. Или, што може бити историјски тачније, у самој елити лидерске позиције у култури заузели су не они који су се самопожртвовано бавили стваралачким радом, него они који су се стали специјализовати у култури доколице, досегавши све њене хедонистичке потенције.

Тако је уместо радне миграције из индустријске у постиндустријску сферу превладала, на нивоу и личног и колективног пројекта, миграција из сфере рада у сферу доколице, из стваралачког напона у хедонистичку распуштеност. Питање о постиндустријском друштву било је решено не на путевима нове стваралачке мобилизације људи, призваних на учешће у масовној духовној производњи, него на путевима њихове *доколичарске демобилизације*.

Стил и карактер живота западног човека – а он је референтна група за западњаке целог света – почео је бивати одређиван не стваралачком, него доколичарском авангардом, која је у друштву ширила декадентско-хедонистички морал постмодерне. И, узимајући у обзир несумњиву културну хегемонију тога типа, у праву смо да се запитамо: а како он васпитава друге социјалне групе, посебно данас владајућу предузетничку групу?

ТРИЈУМФ ШПЕКУЛАЦИЈЕ И ПАД У КОНТРАМОДЕРНУ

Шта је савремени предузетник као (у дубини своје душе) доколичарски тип?

На то питање одговара савремено искуство, које сведочи о многозначној метаморфози такозваног економског човека. Тај човек, то јест предузетник најновијег типа, категорички одбија такве праксе и иницијативе које му приписује веберовска теорија, која се позива на традицију протестантске аскезе. Нови предузетници очигледно се неће прихватати посла који обећава нормалну (по класичним еталонима) добит од 5-7 одсто годишње и која је повезана са свакодневним методичким трудом. Нови авантурист

доколице, који је сменио протестантског методичара, оријентише се на екстравагантне форме економске делатности, које су по психолошким осећајима налик игри на рулету и другим хазардним играма доколице, а по очекиваним резултатима сродне економском чуду. Трагање у таквом смеру наново је открило и васкрсло средњовековне и ренесансне *типове зеленаша и пљачкашких власника мењачница*, с једне стране, и *уживаоца феудалне ренте*, с друге.

О размаху новог шпекулантског капитализма говоре цифре: свакодневно у потрази за шпекулантском добити државне границе пресеца капитал од 1,5 трилиона долара. Чудотворна рентабилност манипулације са курсевима валута и других игара краткорочног шпекулантског капитала, која стотинама и хиљадама пута надмашује рентабилност законитих индустријских инвестиција, довела је до невиђене девизне глади индустрије и других грана продуктивне економије. Буржуј-постмодернист, који је окусио сва уживања живота схваћеног као хазардна игра (по моделу боемске доколице), постао је клицоноша дезиндустријализације. Реч је, понављам, не о историјском „укидању” индустријског начина живота од стране стваралачког-постиндустријског, заснованог на науком засићеној економији, него о регресивном стропоштавању у бездан: из модерне – у контрамодерну, из продуктивне економије – у шпекулантско-зеленашку.

Јасно је да представници те виртуелне економије, који манипулишу имагинарним величинама, **али у размени за њих захтевају реална пуновредна добра, добијена народним трудом**, имају јаке разлоге да изађу из система националне контроле у неконтролисани глобални простор. **Ето зашто сви представници сиве економске праксе, засноване на паразитској економској шпекулацији и прерасподели, сада наступају као авангарда економског либерализма.**

Они одлучније од свих заступају принцип немешања државе у економски и социјални живот, осуђују националне суверенитете као остатке „агресивног традиционализма” и ратују за глобално отворено друштво, у коме нико не преузима на себе бригу о заштити ни националних добара, ни социјалних ни људских права домородаца.

Укратко, за разлику од интелектуалаца романтичара заточника либералне идеје, ова господа користи ту идеју сасвим професионално – као ефикасно средство да се умакне свакој на закону заснованој државној контроли. Они су предложили своју верзију информационе економије, која се у корену разликује од оног њеног првобитног схватања заснованог на новој улози људског научног и образовног капитала. Одсад се под тим подразумева не информација коју је фаустовска личност мобилисала ради открића нових видова супстанције и енергије и потом њихове продуктивне примене; под тим се сада подразумева информација која се тиче данашњих и сутрашњих курсних

разлика, а такође и информација која лежи у темељу такозваних интелектуалних ренти.

АВАНГАРДА ЗАСЕЊИВАЊА ПРОСТОТЕ

У контексту ранијег, „фаустовског” схватања, интелектуална рента се заснивала на високом уделу стваралачког труда у производњи овог или оног продукта – квалитативно нова техничка и функционална решења. Међутим, временом се под интелектуалном рентом (која је сада достигла 65-70 одсто цене производа земаља првога света) почело подразумевати све оно што оваплоћује виртуелну вредност, и што се тиче престижног имица продукта, његове статусне симболике. Економска размена између Запада и Истока, Севера и Југа организована је по правилима социо-културне асиметрије: природни и функционални квалитети производа – трајност његове конструкције и поузданост – на много су нижој цени него његово својство да буде носилац престижности. Довољан је само знак земље произвођача, који указује на господски, привилеговани део света, па да цена производа буде неколико пута виша од цене таквог истог производа, али уназађеног знацима плебејског порекла.

Са те тачке гледишта, представници стваралачког рада што доприносе прираштају одговарајуће *симболичке* садржине производа могу бити сматрани делом господске средине, која се користи паразитским рентама. То се односи на творце рекламног и шоу-бизниса, многобројне дизајнере и друге мајсторе саблажњивих паковања, која скривају технолошки застареле и интелектуално убоге садржаје. Ти нови интелектуалци – чија је стваралачка машта окренута не толико природи која у себи скрива нове изворе супстанције и енергије, колико природи декадентне личности, која у себи скрива нове игре и авантуре хедонистичке доколице – иступају као доколичарска авангарда постмодерне. Као прво, због тога што избегавају праве стваралачке напоре, повезане са отпором природне материје, и преоријентишу се на неурастеничну податност савременог хедонистичког потрошача. Као друго, што растући део њихових рецепата и препорука губи везу са сфером праве активности, будући у основи упућен оним слојевима који су забављени празним играма. Напори те нове интелектуалне авангарде фактички су усмерени на то да убрзају распад некада јединствених нација на глобалну авангарду, која није повезана ни са чим помесним, и на помесну масу, лишену пређашњих

интелектуалних и политичких заштитника.

Уз све то, не сме се ни помишљати да декадентске елите, које су се одучиле и од рада и од одговорности, и које опет и опет захтевају све нове префињене хедонистичке игре, представљају пацифисте по самој својој доколичарској суштини. Морамо бити потпуно свесни тога да они који желе да живе без икаквог напора, али и да свим и свачим владају, по логици самога свога бића нису пацифисти него империјалисти, носиоци психологије будућих робовласника и расиста. Док делују технологије манипулације и обмане, они могу да остану привржени преговарачком процесу (како у земљи, тако и на међународној сцени). Али ако те меке технологије манипулације откажу, глобална авангарда не одбацује ни примену примерних хуманитарних акција (типа оне коју су САД демонстрирале у Југославији) или директне позиве за увођење диктатура пиночеовског типа.

Овде имамо посла с паралелним процесима. С једне стране, изналазе се све нови и нови видови шпекулантских игара и ренти, а са друге – формирају се снаге за брзе интервенције, и специјални заштитни корпуси. Посебно, слободна продаја земље, предвиђена новим Законом о земљи Руске Федерације, постаће извор нове ренте за безбројне грабежљивце и авантуристе који су постали глобалисти, то јест за оне који су отишли са високозаштићених простора Запада у руске просторе који су остали без икакве државне заштите. Ускоро ће највреднија земља, погодна за индустријску и стамбену изградњу и локалну инфраструктуру, бити распродата у бесцење, а њени власници навалиће на руске привреднике и сво становништво у целини нови данак, данак за узимање у закуп сопствене територије.

И без тога слабо конкурентна руска привреда дефинитивно ће постати сасвим неконкурентна, а становништво ће морати, судећи по свему, да се стесни, збијајући се у местима слабо погодним за живот и у новим резерватима. <

(Опрема и обележавање текста: НАЦИЈА ПРЕС. У следећем броју: „Четврти свет или простор одбачених”)

О АУТОРУ

Настављач „сребрног века” руске културе

Александар Сергејевич Панарин (26. XII 1940 - 25. IX 2003), један је од најистакнутијих руских филозофа и политиколога савремености. Дуго времена, услед тада владајуће политичке атмосфере, био је лишен могућности да се бави науком у мери својих потенцијалних интелектуалних могућности. Поткрај живота био је шеф Катедре за политикологију Московског универзитета. Његов таленат научника и писца дошао је до пуног изражаја деведесетих година, када је објавио низ монографија посвећених како глобалним цивилизацијским процесима, тако и проблемима идејног идентитета Руса. Ево наслова неких од њих:

Филозофија политике (1996); *Историјски реванш – руска стратешка иницијатива у XX*

И

веку

(1998);

Руска интелигенција у светским ратовима и револуцијама XX века

(1998);

Искушења глобализма

(2000);

Православна цивилизација у глобалном свету

(2001).

Имајући изузетно истанчан осећај за пулс историје, у својим смелим историософским анализама и прогнозама А. С. Панарин био је истински наследник и настављач традиција руске филозофије краја XIX и прве половине XX века, наследивши дух њеног односа према историји, који је у духовно-религиозној сфери тражио праве покретаче историјских збивања. Панариново окретање основама православне цивилизације, у последњим радовима, није било романтичарска реакција неофита. Поимао је православље као религију стваралаштва, видео његово планетарно назначење у

поновном откривању јединства човечанства, које је први пут исказано заједно са првобитним хришћанством, а било изгубљено у току секуларизације.

Истакао је тезу да у друштвеним наукама долази до промене слике света која је аналогна прелазу од класичне на квантну физику. Уместо слике линеарног тока условљеног потчињеношћу неизбежним законима историје, у друштвеној филозофији почиње да се усваја принцип неодређености, нелинеарности, стохастичности, што све заједно чини основу за ризик и слободу. Политику Панарин дефинише као специфичан тип ризичне делатности којом људи наново решавају своју судбину и мењају свој положај у друштву. У филозофији историје и филозофији културе он је подвлачио значај фактора повезаних са међуделовањима цивилизација, са дијалогом култура. Истицао је погубан утицај филозофије заступника монополарног света. Полемишући са представницима схватања о „крају историје”, Панарин је подвлачио да „вулкан историје” наставља да „дише”.

У време тоталитарног режима у СССР-у, у одређеним моментима био му је угрожен и сам живот. Упркос томе, он је извршио дубоку и објективну анализу тога периода историје руског народа. Уочио је, прецизно описао и изанализирао разлике између Лењинове и Стаљинове власти. За разлику од стереотипа западноевропске провенијенције у којем се Лењин велича а Стаљин само етикетира као чудовиште, Панарин је дошао до друкчијих закључака и чињенично и филозофски их засновао. То није било нимало лако, јер модерни либерални естаблишмент било који покушај те врсте и његове протагонисте одмах сврстава у рецидиве „мрачне прошлости”, уз све тешке и конкретне последице које из тога проистичу.

У Србији је и даље расте интересовање за класичну руску религиозну филозофију. Међутим, да парафразирам самога Панарина, ако се религиозно обећање „нишчима духом” не разјасни савременим једноставним и убедљивим језиком, „нишчи духом” (који су током глобализације не само у сваком погледу поражени него и обрукани од стране богатих и незајажљивих победника) неће више васкрснути ни морално ни материјално, него ће у најбољем случају бити, ако не сасвим уништени, онда сигурно затворени у нове резервате. Савремена српска историја у многим својим аспектима реалистично илуструје Панаринове тезе.

Због свега реченог, за српског читаоца би што шире упознавање са Панариновом мишљу било од непроцењивог значаја. <

Др Драгомир М. Давидовић